

Ciparolwg

Safleoedd gwe
cyrff sydd â
Chynllun Iaith
statudol

Paratowyd yr adroddiad hwn ar gyfer Bwrdd yr Iaith Gymraeg ym mis Mawrth 2001, gall elfennau ar y safleoedd a ddadansoddwyd fod wedi newid ers y dyddiad hwnnw.

Cynnwys

1.	Cyflwyniad	3
2.	Y Cyd-destun	3
3.	Methodoleg	3
4.	Canlyniadau	4
5.	Hafan dudalen safleoedd gwe.....	4
6.	Y Dechnoleg Newydd a 'Brand' sefydliadau.....	6
7.	Gwelywio.....	7
8.	Dilyniant yn y ddarpariaeth Gymraeg o'i chymharu â'r Saesneg.....	8
9.	Amlygrwydd Ieithyddol Cyfartal?.....	9
10.	Cywirdeb y Gymraeg a ddefnyddir	10
11.	Dyluniad y fersiwn Cymraeg o'i gymharu â'r Saesneg	10
12.	Natur ieithyddol dogfennaeth y corff ei hun.....	10
13.	Deunydd <i>am</i> y Gymraeg ar y safleoedd.....	11
14.	Terminoleg	11
15.	Hanfodion safle dwyieithog da.....	11
16.	Casgliadau	12
17.	Argymhellion	13
18.	Llyfryddiaeth	15

1. Cyflwyniad

Pwrpas yr adroddiad hwn yw dadansoddi cydbwysedd y Gymraeg a'r Saesneg ar safleoedd gwe cyrff sydd â Chynllun Iaith statudol o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993. Fe'i comisiynwyd er mwyn canfod i ba raddau y mae'r cyrff hynny yn trin y ddwy iaith ar y sail eu bod yn gyfartal. Enillodd cwmni Linguacambria Cyf. gontract gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg i ymgymryd â'r gwaith ymchwil angenrheidiol ym mis Ionawr 2001, wedi proses dendro ym mis Rhagfyr 2000.

2. Y Cyd-destun

Mae'r rhyngrwyd yn ddull cyfathrebu hynod bwysig, ac un sy'n tyfu ar garlam. Mae'n treiddio i bob agwedd ar fywyd, ac mae sefydliadau preifat a chyhoeddus, fel ei gilydd, yn ei defnyddio i gynnig gwasanaethau ac i gyfathrebu â'r cyhoedd. Yn ôl pob tebyg, bydd yn parhau i dyfu yn y dyfodol, a bydd offer gwahanol yn y cartref ac ym myd gwaith yn cael eu cysylltu â hi (fel a wneir eisoes yn achos teledu lloeren a chebl, cyfrifiaduron a rhai ffonau symudol). Eisoes, mae oergelloedd ar gael â chysylltiad â'r rhyngrwyd, ac nid yw'n annhebygol y byddant yn gallu archebu bwydydd i'r cartref yn awtomatig drwy'r rhyngrwyd ymhen ychydig flynyddoedd.

Yn achos cyrff cyhoeddus, defnyddir y rhyngrwyd i hysbysebu gwasanaethau, i greu fforymau trafod ac i hysbysu dinasyddion o'u hawliau a'r hyn sydd ar gael iddynt. Bydd y rhain hefyd yn cynyddu yn y dyfodol. Dyma pam mae'r rhyngrwyd yn cael ei chynnig mewn llyfrgelloedd ac mewn ysgolion. Yn achos Cymru, mae'n bwysig bod y cyhoedd yn gallu cyrchu gwasanaethau o'r fath yn eu dewis iaith. Amcan yr adroddiad hwn, felly, fel y nodwyd uchod, yw gweld i ba raddau y mae hynny'n bosibl ar hyn o bryd.

3. Methodoleg

Roedd y Bwrdd am gael gwybodaeth am sawl agwedd ar y safleoedd, a chasglwyd data ynglŷn â:

- Natur ieithyddol hafan dudalen y safle
- Gwelywio (navigation) ieithyddol o fewn y safle - h.y. rhwyddineb trosglwyddo o'r fersiwn Cymraeg i'r Saesneg ac fel arall
- Dilyniant yn y ddarpariaeth Gymraeg o'i chymharu â'r Saesneg, h.y. nifer y lefelau y treiddia'r Gymraeg iddynt
- A oes amlygrwydd cyfartal i'r ddwy iaith ar y safle o ran eglurder, ffurf a maint
- Cywirdeb y Gymraeg a ddefnyddir o'i chymharu â'r Saesneg cyfatebol
- Dyluniad y fersiwn Cymraeg o'i gymharu â'r Saesneg
- Natur ieithyddol dogfennau, mapiau a ffurflenni o eiddo'r corff ei hun
- Deunydd *am y* Gymraeg ar y safle e.e. Cynllun Iaith, datganiad am bolisi defnyddio'r Gymraeg ar y we
- Rhestr gryno o ba rannau o'r safle sy'n uniaith Saesneg. Rhestrir canlyniad y chwiliad hwn yn y daenlen amgaeedig
- Dyddiad diweddarar diwethaf y fersiwn Cymraeg o'i gymharu â'r Saesneg. Rhestrir canlyniad y chwiliad hwn yn y daenlen amgaeedig

- Os oedd peiriant chwilio ar y safle, gwnaed chwiliad am y geiriau a ganlyn: 'Cymraeg', 'Welsh', 'Welsh Language', 'Dwyieithrwydd', 'Bilingualism', 'Cynllun Iaith', 'Language Scheme'.

Dylid nodi nad astudiwyd cynlluniau iaith y cyrff eu hun at ddibenion y ciparolwg hwn. Nodir holl ganlyniadau manwl y ciparolwg yn y daenlen Excel sydd ynghlwm wrth yr adroddiad hwn ac fe'u crynhoir isod. Ystyrid hefyd:

- batrymau cyffredinol megis: a oes patrymau sectorol/daearyddol o ran arfer da wrth ddarparu dwyieithrwydd ar safle gwe
- beth yw blaenoriaethau dwyieithrwydd y cyrff, e.e. a yw dogfen dechnegol ar gael cyn datganiad polisi pwysig?
- a yw'r Gymraeg wedi bod yn rhan o'r broses ddylunio ynteu ai *bolt-on* o ôl-feddwl ydyw
- a oes gwersi i gynllunio safleoedd dwyieithog eraill?

4. Canlyniadau

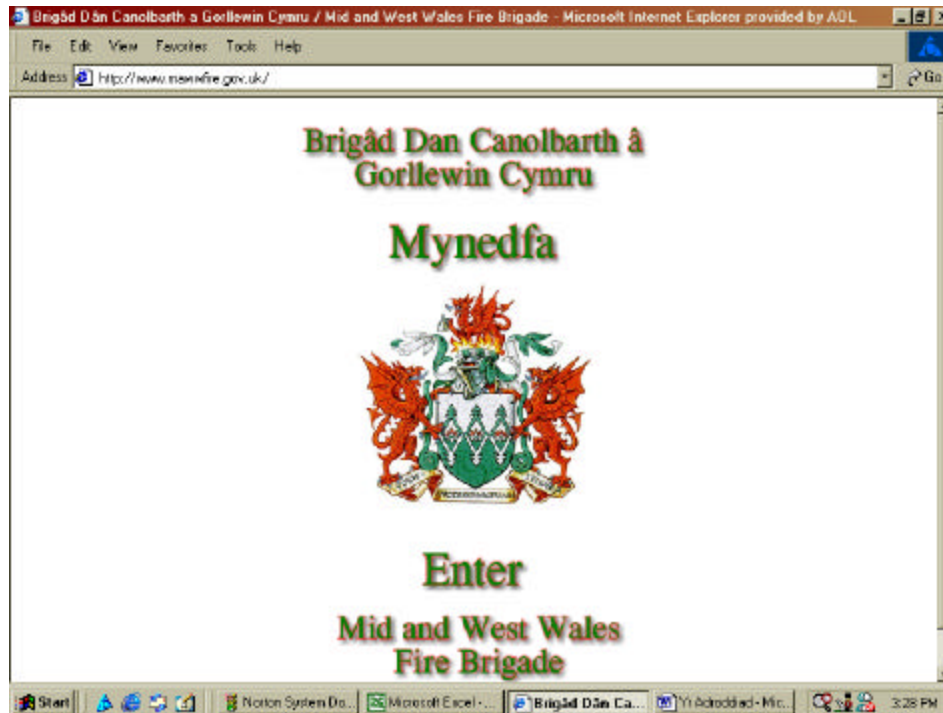
At ei gilydd, darlun pur siomedig a gafwyd o'r ciparolwg hwn, ag eithriadau disglair prin. Mae tuedd i rai cyrff ymdrin â'r Gymraeg fel petai'n ôl-feddwl, weithiau'n israddol ac, yn achlysurol, yn elfen drafferthus. Mae darpariaeth Gymraeg yn anwastad, yn hwyr, yn docenistaidd, heb ei hystyried yn ddigonol na'i blaenoriaethu, ac, o bryd i'w gilydd, yn annealladwy. Dadansoddir canlyniadau'r ciparolwg yn ôl thema isod. Cynigir argymhellion ar ddiwedd yr adroddiad, yn ogystal â chanllawiau ar gyfer defnyddio dwy iaith yn gyfartal ar safleoedd gwe.

5. Hafan dudalen safleoedd gwe

Gan amlaf, dyma'r dudalen gyntaf y bydd ymwelydd â'r safle yn ei chyrraedd. Cafwyd sawl gwedd ar ddwyieithrwydd ar hafan dudalennau o'r ciparolwg, yn amrywio o'r rha i a oedd yn cynnwys dewis iaith yn unig (e.e. Coleg Cerdd a Drama Cymru [www.wcmd.ac.uk]), i'r rhai a oedd yn uniaith Saesneg â botwm neu faner dewis Cymraeg (e.e. Heddlu Trafnidiaeth Prydain [www.btp.police.uk]) i'r rhai a oedd yn drwyadl ddwyieithog heb angen am ddewis iaith (e.e. Coleg Meirion Dwyfor [www.meirion-dwyfor.ac.uk]). Hefyd, cafwyd lleiafrif o gyrff oedd wedi cofrestru enwau gwahanol yn y ddwy iaith a arweiniai at dudalen yn yr iaith a ddewiswyd (e.e. Cynulliad Cenedlaethol Cymru [www.cymru.gov.uk & www.wales.gov.uk], Cyd-bwyllgor Addysg Cymru [www.wjec.co.uk & www.cbac.co.uk]).

Fodd bynnag, waeth pa mor ddwyieithog yw'r hafan dudalen, gwelir isod nad yw arfer da ar y lefel hon yn golygu bod dwyieithrwydd yn treiddio i bob lefel ar y safle. Cafwyd amrywiaeth mawr o ran dwyieithrwydd ar hafan dudalennau, ac nid oedd patrymau daearyddol na sectorol i'w gweld yn mennu ar hyn (e.e. mae'r Adran Nawdd Cymdeithasol [www.ba.gov.uk] â'i phrif swyddfeydd yn Lloegr, ond mae'n un o'r safleoedd sydd wedi cymryd cryn ofal i integreiddio amlieithrwydd i'w cynnwys). Ar y llaw arall, mae safleoedd rhai cyrff â chynllun iaith statudol sydd â'u holl swyddfeydd yng Nghymru yn uniaith Saesneg (e.e. Ymddiriedolaeth GIG Ceredigion [www.ceredigion-tr.wales.nhs.uk], Cyngor Bwrdeistref Sirol Casnewydd [www.newport.gov.uk]). Wedi hir archwilio'r holl safleoedd cyn llunio'r adroddiad hwn, ein teimlad cryf yw y dylai dewis iaith fod ar gael mewn lle amlwg i'r llygaid ar safleoedd gwe ac yn sgil ein hymchwil, **argymhellwn** fod cyrff yn mabwysiadu un o ddwy ffurf o hafan dudalen (gweler isod): 1)

dewis iaith pwrpasol (e.e. Bwrdd yr Iaith Gymraeg ei hun [www.bwrdd-yr-iaith.org.uk] neu Frigâd Dân Canolbarth a Gorllewin Cymru [www.maww.fire.gov.uk]) neu 2) Hafan dudalen hollol ddwyieithog heb angen am ddewis iaith (Cyngor Sir Ceredigion [www.ceredigion.gov.uk]). Gallai cyrff sy'n gwasanaethu Cymru ond nad ydynt yn gyrrff penodol 'Cymreig', megis asiantaethau'r Llywodraeth yn Llundain ystyried na fydd y dewisiadau hyn yn ymarferol iddynt oherwydd nad yw pob un o'u swyddogaethau'n berthnasol i Gymru. Yn achos cyrff o'r fath, **argymhellwn** ddefnyddio botwm Cymraeg amlwg ar yr hafan dudalen.

Llun 1: Safle Brigâd Dân Canolbarth a Gorllewin Cymru. Atgynhyrchwyd drwy ganiatâd caredig.

Llun 2: Safle gwe Cyngor Sir Ceredigion. Atgynhyrchwyd drwy ganiatâd caredig

6. Y Dechnoleg Newydd a 'Brand' sefydliadau

Ystyriwn fod safleoedd gwe ac e-bost yn rhannau creiddiol o ddelwedd gorfforaethol a hunaniaeth neu 'brand' sefydliad. O'r herwydd, **argymhellwn** y dylai Bwrdd yr Iaith Gymraeg fynnu bod cyrff sydd â chynllun iaith statudol yn cofrestru, yn defnyddio, ac yn lledaenu fersiynau Cymraeg o gyfeiriad eu safle gwe/e-bost (lle bo gwahaniaeth rhwng y fersiynau Cymraeg a Saesneg). Er enghraifft, mae www.sirgar.gov.uk yn gweithio yn ogystal â www.carmarthenshire.gov.uk ar y we ac mewn e-byst; felly hefyd www.cymru.ac.uk a www.wales.ac.uk. Mae www.caerdydd.gov.uk a www.cardiff.gov.uk yn gweithio ar y we, ond nid yw'r fersiwn Cymraeg yn gweithio mewn e-byst. Mae www.cynulliad.cymru.gov.uk a www.assembly.wales.gov.uk ar gael, ond ni ellir ysgrifennu neges e-bost at rywun@cymru.gsi.gov.uk. Yn hyn o beth, nid yw cyfeiriadau, llofnodion e-bost na negeseuon ymwadu (disclaimers) yn wahanol o gwbl i bapur pennawd a fyddai'n ddwyieithog bron iawn yn ddiethriad. O ystyried cymaint yw'r pwyslais ar gyfathrebu di-bapur ar hyn o bryd, a'r tyfiant tebygol a fydd ar e-bost yn y dyfodol, rhaid sicrhau bod y Gymraeg yn cael ei llwyr integreiddio i'r fath systemau fel mater o frys. Oherwydd hyn, **argymhellwn** fod y Bwrdd yn cysylltu â chwmnïau Microsoft, Pegasus ac Eudora i sicrhau bod modd cynnwys 'headers'¹ negeseuon e-bost yn ddwyieithog, gan fod hyn hefyd yn rhan annatod o ddelwedd gorfforaethol. Gwnaethpwyd hyn eisoes yng Nghatalwnia. Ein hawgrym yw y dylid gwneud 'patch' ar gael i sicrhau y gall hyn ddigwydd a'i roi ar safle gwe Microsoft a'r Bwrdd ill dau (o gofio dymuniad y Bwrdd i fod yn 'brif weinydd ar gyfer cyflwyno a chysylltu â deunydd Cymraeg ar y Rhyngwrdd' erbyn Mawrth 2002, targed rhif 9, *Yr Iaith Gymraeg: Cenhadaeth a Gweledigaeth ar gyfer 2000-2005*). Da o beth fyddai hefyd i'r Bwrdd drafod y posibilrwydd o gynnig gwasanaethau *Hotmail* (www.hotmail.com) sydd eisoes ar gael mewn 9 iaith) yn y Gymraeg, gan ddefnyddio'r

¹ H.y. negeseuon 'To', 'From', 'On behalf of', 'Forwarded by'

offer gwirio sillafu a ddatblygir ar hyn o bryd ar gyfer meddalwedd Microsoft, yng Nghanolfan Bedwyr, Prifysgol Cymru, Bangor.

Eir ymlaen yn awr i ddadansoddi elfen gysylltiedig ar ddwyieithrwydd ar safleoedd gwe, sef gwelywio ieithyddol.

7. Gwelywio

Mae'n hollbwysig bod modd gwelywio'n ieithyddol [navigate] yn ddirwystr ac yn hawdd. Peth gweddol ddiweddar yw defnydd o'r Gymraeg fel iaith llywodraeth/*officialese* ar raddfa weddol eang, a daeth terminoleg a chyweiriau ieithyddol newydd yn sgil hyn (*viz* cyhoeddi Geiriaduron arbennig ar gyfer Cynulliad Cenedlaethol Cymru). Yn y cyswllt hwn, dylid cofio bod diffyg hyder ieithyddol yn dal i fod yn broblem fawr ymhlith siaradwyr Cymraeg. Dyna pam mae hi'n bwysig i safleoedd gwe dwyieithog roi dewis iaith eglur. Dyna pam hefyd mae'n bwysig medru trosglwyddo o'r naill iaith i'r llall pan geir anhawster â gair newydd neu pan na fydd yr ystyr neu'r cyfieithiad yn glir. *Dylid cofio hefyd mai bywydau dwyieithog sydd gan fwyafrif siaradwyr y Gymraeg bellach, yn arbennig ym myd gwaith, a gall fod angen dyfynnu o'r ddwy fersiwn ieithyddol, neu i ddarllen y Gymraeg a dyfynnu'r Saesneg.* O'r herwydd **argymhellwn** fod y Bwrdd yn llunio canllawiau manwl ar ddwyieithrwydd ar gyfer dylunwyr gwe ac yn cysylltu â phob corff a fydd yn paratoi cynllun iaith statudol yn y dyfodol ac esbonio pwysigrwydd dylunio safleoedd gwe yn ddwyieithog. Dylid hefyd anfon copi o ganllawiau o'r fath i sefydliadau sydd eisoes wedi paratoi safle gwe.

Wrth ymchwilio ar gyfer y ciparolwg hwn, cafwyd sawl ffurf ar welywio ieithyddol, rhai yn fwy boddhaol na'i gilydd. (Dylid cofio, fodd bynnag, fod yn rhaid bod tudalennau ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg yn y lle cyntaf er mwyn cael dewis iaith o gwbl — ac roedd sawl safle'n uniaith Saesneg).

Y ffurf orau ar welywio ieithyddol a argymhellwn yw dewis iaith ar bob tudalen y ceir fersiwn iaith arall ar ei chyfer, a hwnnw'n ddewis sy'n arwain yn uniongyrchol at y dudalen arall yn yr iaith arall. Mae safle gwe Bwrdd yr Iaith Gymraeg ei hun yn gwneud hyn â chymorth sgript 'cgi' sy'n newid o dudalen-c.html (Cymraeg) i dudalen-e.html (Saesneg) yn hawdd. Roedd sawl safle wedi mabwysiadu'r arfer boddhaol hwn, gan gynnwys Cyngor Sir Gaerfyrddin ac Ynys Môn (gweler isod).

Llun 3: Dewis iaith boddhaol ar un o dudalennau safle Cyngor Sir Ynys Môn. Atgynhyrchwyd drwy ganiatâd caredig

Argymhellwn y dylid cynnig dewis iaith drwy'r geiriau 'Cymraeg', 'English' neu 'Y dudalen hon yn Gymraeg', 'This Page in English', heb ddefnyddio baneri gwledydd o gwbl, a hynny oherwydd dryswch parthed pa faner i'w dewis. Er enghraifft, a ddylid dewis baner Jac yr Undeb, Croes San Siôr (neu, gan ddibynnu ai safle hollol ryngwladol ydyw hyd yn oed faner yr Unol Daleithiau) er mwyn dynodi'r fersiwn Saesneg? Ein barn gref yw y gallai'r arfer hwn o ddefnyddio symbolau mor bwerus beri tramgwydd i ymwelwyr o bob math, ac o'r herwydd y dylid ei osgoi. Math anfodddhaol o welywio ieithyddol a welwyd oedd y math yr oedd Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn ei ddefnyddio ar rai o dudalennau ei hen safle, ac, i raddau helaeth ar ei safle ar ei newydd wedd, sef botwm dewis iaith ar bob tudalen, ond hwnnw'n arwain at ddechrau cyntaf un y safle yn yr iaith arall. Nid ydym yn argymhell defnyddio system welywio o'r fath oherwydd y gwaith ychwanegol a'r anghyfleustra a achosa i ymwelwyr. Mae'n eu rhwystro'n ymarferol rhag gwneud dewis iaith ac, yn fwy priodol, yn fwy o draul ar eu diwrnod gwaith oherwydd yr amser ychwanegol y bydd yn cymryd i lwytho'r holl dudalennau newydd, ac oherwydd y gost a allai ddeillio o hyn.

8. Dilyniant yn y ddarpariaeth Gymraeg o'i chymharu â'r Saesneg

Dyma elfen hanfodol bwysig arall yng nghyswllt safleoedd gwe dwyieithog. Sut mae gwybod a yw ochr Gymraeg y safle yn adlewyrchu'r ochr Saesneg yn deg? Mewn byd delfrydol, byddai rhai dogfennau swyddogol yn cael eu cyfansoddi yn y Gymraeg a'u cyfieithu i'r Saesneg ac fel arall. Fodd bynnag, ffôl fyddai peidio â chydabod nad dyna'r sefyllfa ac, i bob pwrpas, cyfieithiadau yw rhan fwyaf y tudalennau Gymraeg a geir ar y

safleoedd gwe a ddadansoddwyd. Mae hyn yn rhoi elfen arall i'r amserlen ddylunio, ac esgus arall i sefydliadau diog beidio â llwyr ddwyieithio eu safleoedd gwe—rhoi'r bai ar y cyfieithwyr.

Wrth wneud y gwaith ymchwil ar gyfer yr adroddiad hwn, gwelwyd negeseuon ar safleoedd gwe a nodai fod 'y dudalen hon yn cael ei chyfieithu'. Weithiau, roedd dyddiad diweddar ar y dudalen a oedd yn disgwyl am gyfieithiad oedd sawl mis cyn y cyfnod ymchwilio, sef Chwefror 2001, ac y tu hwnt i unrhyw oedi rhesymol y gellid beio ar gyfieithydd. Drw gweithredwr arall yn hyn o beth yw Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n diweddar ei ddatganiadau i'r wasg yn Saesneg yn gyflymach o lawer na'r rhai Cymraeg, ac adeg ymchwilio ar gyfer yr adroddiad hwn, roedd gwybodaeth bwysig parthed Clwy'r Traed a'r Genau ar ochr Gymraeg ei safle yn uniaith Saesneg²

Gellid enwi sefydliadau lu fel drwgweithredwyr yn hyn o beth. Fodd bynnag, ein neges ganolog yw bod gwneud hanner 'job', yn waeth na pheidio â gwneud job o gwbl. Naturiol o beth yw i ddarllenwyr beidio ag ymddiried yng nghynnwys ochr Gymraeg safleoedd os na fydd yn cael ei diweddar mor aml â'r Saesneg, neu os nad ydyw'n eglur beth sydd ar gael yn y Gymraeg (neu beth *nad* yw ar gael yn y Gymraeg wrth bori tudalen uniaith Gymraeg). **Argymhellwn** ddefnyddio neges seml, 'Yn Saesneg' yn sgil penderfyniad polisi i beidio â chyfieithu tudalen i'r Gymraeg. **Argymhellwn** *hefyd y dylai fod yn fater o arfer da i roi'r ddau fersiwn ieithyddol ar safleoedd gwe ar union yr un pryd, gan adeiladu cyfieithu i mewn i'r amserlen ddylunio.*

Oherwydd y canfyddiadau uchod, **argymhellwn** fod Bwrdd yr Iaith yn cysylltu â'r holl gyrrff hynny sy'n paratoi cynllun iaith, statudol neu wirfoddol, a'u hatgoffa am holl bwysigrwydd rhyddhau fersiynau Cymraeg a Saesneg o'r tudalennau hynny sy'n ddwyieithog ar yr union un pryd, o fewn polisi defnydd iaith penodol ar gyfer y safle gwe. Dylai hyn fod wrth graidd pob cynllun iaith newydd a gynhyrchir, a dylid ei gymathu i hen gynlluniau cyn gynted ag y bo modd.

9. Amlygrwydd Ieithyddol Cyfartal?

Yn rhy aml o lawer yn y Gymraeg sydd ohoni, gwelir dwyieithrwydd anghyfartal, sef y Gymraeg mewn lle llai gweladwy na'r Saesneg cyfatebol, mewn ffont lai, neu mewn lliw neu ffont anos ei weld (neu'n achlysurol mewn ffont Geltaidd sy'n cyfleu argraff hynafol am y Gymraeg). O'r herwydd, ceisiwyd gweld a oedd hyn hefyd yn wir yn achos safleoedd gwe cyrrff sydd â Chynllun Iaith statudol. Mae'n falch gennym nodi nad dyma'r achos ym mwyafrif llethol y safleoedd a ddadansoddwyd ar gyfer y prosiect hwn, gydag ambell i eithriad prin. Problem fwy difrifol oedd y problemau a ddisgrifiwyd uchod, sef diffyg tudalennau Cymraeg ac anhawster gwelywio. Er hyn, un safle sy'n haeddu ei grybwyll yn y cyswllt hwn yw Dinas a Sir Abertawe [www.swansea.gov.uk], sydd â pholisi (nid yw'n hysbys ai dogfen ysgrifenedig yw hon) defnydd y Gymraeg ar y we sy'n ddarpariaeth ddarniog a thameidiog. Pan *fydd* darpariaeth ddwyieithog, fe'i ceir yn aml o dan y Saesneg, mewn gwyrdd tywyll, o'i chymharu â'r Saesneg sydd mewn gwyn. Rhaid i bob ymwelydd â'r safle sy'n dymuno darllen y Gymraeg sgrolio heibio i'r Saesneg er mwyn cyrraedd y

² Mae safle gwe Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr yn nodi (yn uniaith Saesneg), 'The Council is committed to ensuring that no member of the public, elected Member, job applicant, employee, agent, contractor or third party is discriminated against, either directly by the Council or indirectly because of their gender, ethnic origin, nationality, preferred language, disability, age, religious or political beliefs, marital status or sexual orientation.' Rydym yn cydsynio â phob un o'r elfennau hyn, ond credwn fod y ffaith fod safle gwe'r Cyngor yn uniaith Saesneg yn torri elfen ieithyddol y datganiad polisi clodwiw hwn sydd ar y safle ei hun!

Gymraeg (nad yw ei phresenoldeb wedi ei farcio). Yn ogystal, mae hynny o Gymraeg a ddefnyddir ar safle Dinas a Sir Abertawe yn fynych anghywir, o bosibl o ganlyniad i ddiffyg prawf ddarllen. Dadansoddir hyn yn adran nesaf yr adroddiad.

10. Cywirdeb y Gymraeg a ddefnyddir

Yn rhy aml o lawer, gwelir arwyddion Cymraeg wedi eu camsillafu neu eu camgyfieithu (gweler Thomas (1998) am ymhelaethiad ar hyn). Mae mynych gwyno hefyd yn y wasg am safon y Gymraeg a ddefnyddir mewn dogfennau swyddogol ac ar y cyfryngau. Synhwyrol, felly, oedd dadansoddi cywirdeb y Gymraeg a ddefnyddir ar safleoedd gwe cyrff sydd â chynllun iaith statudol. Yn gyffredinol, roedd hynny o Gymraeg a ddefnyddiwyd yr un mor gywir â'r Saesneg cyfatebol, ag ambell i eithriad prin megis Cyngor Dinas a Sir Abertawe, y dyfynnir o'i waith isod:

A oes cwyn genneych chi?

Mae Dinas a Sir Abertawe yn ceisio darparu sfon uchel o wasanaeth bob amser ond rydym yn cyfaddef nad ydym yn cael pathau'n iawn tro! Os ydych o'r farn bod cyngor:

Wedi methau â gwneud rhywbeth y dylai fod wedi'i wneud

Rydym yn falch i ddweud, fodd bynnag, nad oedd y safon isel hon yn nodweddiadol o weddill y safleoedd a ddadansoddiwyd, ac o'r herwydd, nid oes llawer i'w adrodd yn uniongyrchol o ran cywirdeb ieithyddol yma. Fodd bynnag, elfen gysylltiedig â chywirdeb yw pa mor *ddealladwy* mae'r iaith a ddefnyddir, o ran geirfa, ac arddull. O'r herwydd, **argymhellwn** fod y Bwrdd yn anfon copi o ganllawiau Cymraeg Clir Canolfan Bedwyr at bob corff sydd â chynllun iaith statudol ar sylw'r cyfieithydd perthnasol. Yn yr un modd, rydym yn argymhell bod y Saesneg a ddefnyddir yn profi triniaeth 'Crystal Mark' y Plain English Campaign.

11. Dyluniad y fersiwn Cymraeg o'i gymharu â'r Saesneg

Pan fydd safleoedd gwe yn cael eu dylunio, fe'u dylunnir yn aml ar ffurf templed, sef ffeil wag yn cynnwys 'arddull t' y sefydliad perthnasol y gellir ei llenwi â gwybodaeth yn ôl y gofyn. Gellir, wrth reswm, ddefnyddio'r un templedi ar gyfer fersiynau ieithyddol gwahanol y safle, a dyna, yn anad dim, a wnaed ar y safleoedd a arolygwyd ar gyfer yr adroddiad hwn. Ymhlith yr ychydig eithriadau i'r arfer y mae'r Awdurdod Trwyddedu Teledu sy'n cynnwys un iaith ar ddeg, a deg ohonynt â statws is a dyluniad gwael o'u cymharu â'r fersiwn Saesneg. Hefyd, gweler safle Heddlu de Cymru, sydd ag un dudalen o Gymraeg yn unig ar ei safle, a honno'n waeth ei gwedd na'r llu o dudalennau Saesneg.

12. Natur ieithyddol dogfennaeth y corff ei hun

Roedd a wnelo'r adran hon â ffurflenni, adroddiadau, mapiau a dogfennau y gellid eu llwytho i lawr o'r safleoedd. Pan oedd dogfennaeth o'r fath ar gael, nid oedd yn gyson ddwyieithog, fel y safleoedd eu hunain. Arfer rhyfedd a welwyd ychydig o weithiau oedd rhoi dogfen Gymraeg (gan amlaf adroddiad blynyddol) ynghanol safle uniaith Saesneg, fel eiddo Cyngor Sir Fynwy. O archwilio'r arfer hwn o safbwynt cost-budd economaidd, hawdd yw gweld y ceid gwell adenillion (return) o flaenoriaethu a buddsoddi adnoddau cyfieithu i rannau o'r safle y byddai mwy o ddarllen arnynt. **Argymhellwn**, felly, fod sefydliadau sy'n cydymffurfio â chynllun iaith yn nodi blaenoriaethu dwyieithrwydd ar gyfer eu safle gwe fel rhan o'r cynllun iaith hwnnw. O ran dwyieithrwydd a mapiau, roedd sawl sefydliad â mapiau dwyieithog neu fersiynau gwahanol o fapiau yn y Gymraeg a'r

Saesneg. Er hyn, roedd sefydliadau eraill yn cysylltu eu safleoedd â safle mapio rhyngrwyd Multimap [www.multimap.co.uk]. Mae'r safle hwn yn arddangos mapiau'r Arolwg Ordnans, nad ydynt, bob tro yn ymdrin â'r Gymraeg a'r Saesneg ar y sail eu bod yn gyfartal. Argymhellwn, felly, fod y Bwrdd yn cysylltu â'r ddau gorff hyn i sicrhau ymdriniaeth deg â'r ddwy iaith cyn gynted â phosibl. (Mae'r Arolwg Ordnans yn paratoui Cynllun Iaith ar hyn o bryd).

13. Deunydd am y Gymraeg ar y safleoedd

Heblaw am fân gyfeiriadau at addysg Gymraeg a oedd ar gael o fewn ardal cyngor sir neu hys-bys am ddsbarthiadau Cymraeg i Oedolion, ychydig iawn o gyfeirio uniongyrchol a gafwyd at y Gymraeg. Roedd sawl sefydliad wedi cynnwys copi o'u cynllun iaith ar y safle, ac mae Cyngor Abertawe yn nodi mai'r Gymraeg â'r Saesneg yw ei ddwy iaith swyddogol—er nad adlewyrchir y datganiad hwnnw ar ei safle gwe. Roedd Cyngor Sir Caerffili wedi cynnwys ychydig ymadroddion defnyddiol yn y Gymraeg i'r rheini nad oeddynt yn gyfarwydd â'r iaith, er nad yw gw eddill ei safle'n adlewyrchu cyfartaledd ieithyddol yn dda. Roedd safle'r Adran Nawdd Cymdeithasol yn fwy mentrus yn hyn o beth, gan ei fod yn cynnwys rhestr o dermau safonol yn y Gymraeg a'r Saesneg at ddefnydd cyfieithwyr. Yr unig gyfeiriad at y Gymraeg ar safle'r DfEE oedd yng nghydestun iaith blaen, lle y soniwyd am gynllun Cymraeg Clir a Plain English. Fel arall, roedd y safle hwnnw'n uniaith Saesneg. Yr hyn oedd ar goll o bron iawn pob safle oedd datganiad polisi parthed dwyieithrwydd ar safleoedd gwe yr holl gyrff hyn.

14. Terminoleg

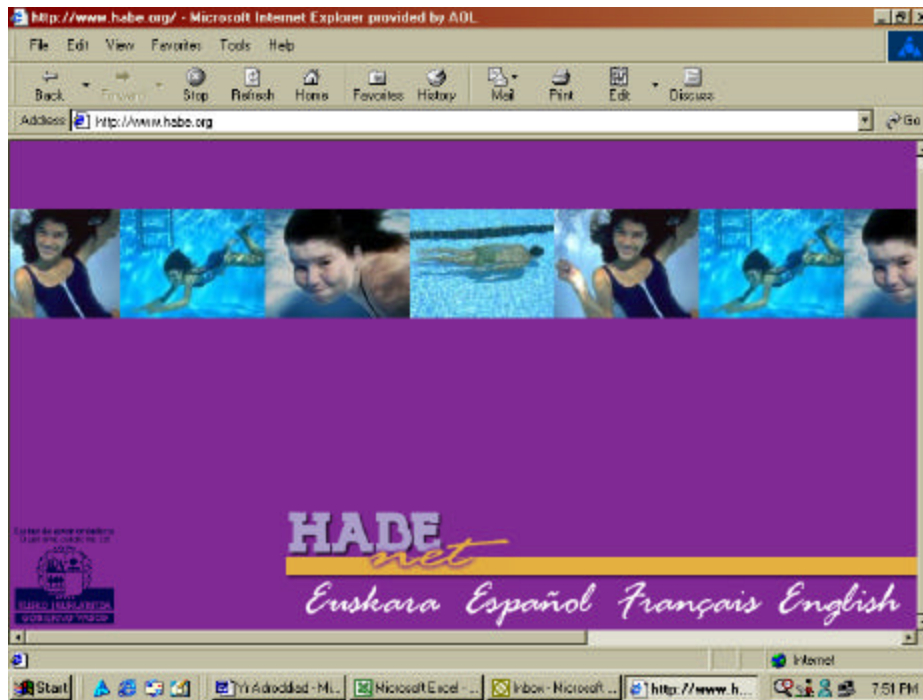
Pan fydd cyfrwng neu beiriant newydd yn cael ei ddyfeisio, yn aml iawn, bydd dryswch ynglŷn â'r cyfieithiad ohono mewn ieithoedd eraill, e.e. defnydd y gair 'walkman' yn y Ffrangeg er gwaethaf bodolaeth y gair 'baladeur', defnydd helaeth y gair 'burger' yn y Gymraeg er gwaethaf 'eidionyn'. Yng Nghymru, mae safoni termau'n broblematig oherwydd nad oes un corff swyddogol i gydlyn'r holl waith angenrheidiol ym maes cynllunio corpws (gweler Bwrdd yr Iaith Gymraeg 1995). O'r herwydd, ac oherwydd datblygiadau cyflym ym myd technoleg gwybodaeth, mae'r safleoedd a arolygwyd yn cynnwys cymysgedd o dermau Cymraeg am yr un cysyniadau Saesneg; er enghraifft: 'safle gwe', 'gwefan' a 'safwe' am 'website'; 'linciau', 'cysylltiadau' a 'dolenni' am 'links'. Gallai hyn beri dryswch i'r darlennydd ansicr ei Gymraeg, ac **argymhellwn** fod angen penderfynu ar un ffurf ar gyfer y cysyniadau hyn a'u cynnwys ar ddiweddariad 'flash' o'r *Termiadur Ysgol* ac wrth ddiweddaru geiriaduron eraill.

15. Hanfodion safle dwyieithog da

Er ein beirniadaeth gyson uchod, hoffem nodi ychydig elfennau a fyddai'n hanfodion i safleoedd gwe dwyieithog o safon. Pwysleiswn fod pob un o'r elfennau isod wedi eu cynnwys yn y safleoedd a arolygwyd, ond nad yw'r un safle yn eu cynnwys i gyd.

Yr elfen gyntaf i'w nodi yw y dylai dwyieithrwydd fod yn ystyriaeth ganolog yn y broses o gynllunio safleoedd gwe sy'n gwasanaethu'r cyhoedd yng Nghymru. Mae'n amlwg, o fod wedi darllen sawl safle ar gyfer y ciparolwg hwn, nad dyma'r achos ar hyn o bryd. Ar yr **hafan dudalen** dylid cynnig dewis iaith mewn modd sy'n gwbl eglur, p'un a wneir hynny drwy wneud dewis iaith yn brif bwrpas y dudalen, yn dudalen drwyadl ddwyieithog (ein

dau ddewis fersiwn), neu'n dudalen uniaith â dewis iaith drwy fotwm. Gweler isod hafan dudalen safle sy'n cynnig dewis o 5 iaith, a hynny mewn ffordd sy'n gwbl amlwg.

Llun 4: Dewis amlieithog hwylus ar safle gwe (www.habe.org)

Yn ail, dylid sicrhau polisi ynglŷn â'r defnydd o'r Gymraeg ar y we. Braff o beth fyddai gwneud hyn yn isadran o Gynllun Iaith sefydliad. Pa dudalennau fydd ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg? A gynigir tudalennau trwyadl ddwyieithog drwy'r safle neu a geir fersiynau ieithyddol gwahanol? Yn yr ail achos yma, sut y strwythurir y safle? Mewn cyfeiriaduron cyfocrog ar gyfer y ddwy iaith? e.e.

www.llanrywle.gov.uk/cymraeg/index.html a

www.llanrywle.gov.uk/english/index.html neu drwy ddefnyddio ôl-ddodiad ar enwau

fffeiliau unigol, e.e. www.llanrywle.gov.uk/index-c.html neu

www.llanrywle.gov.uk/index-e.html.

Sut mae sicrhau bod y darlennydd yn gallu troi o'r naill fersiwn i'r llall? Ein hargymhelliad yw y dylid gwneud hyn drwy osod botwm ar bob tudalen y mae cyfieithiad iddi (a fydd yn defnyddio naill ai sgrïpt neu gysylltiad uniongyrchol). Dylid nodi ar bob tudalen uniaith na cheir cyfieithiad.

Pa gamau a gymerir i sicrhau bod acenion Cymraeg yn cael eu harddangos ar 'w' ac 'y'. Pa gamau a gymerir i sicrhau bod y Gymraeg a'r Saesneg wedi pasio canllawiau Cymraeg Clir a Plain English, ac nad oes camsillafu ar y naill fersiwn na'r llall? Sut y bydd peiriannau chwilio yn cael eu rhaglennu i dderbyn chwiliadau yn y naill iaith neu'r llall? (Os trefnir y safle yn unol â'r canllaw uchod, gellir cyfyngu chwiliad a wneir o dudalen chwilio i gyfeiriaduron yr iaith honno neu enwau ffeiliau sy'n cynnwys ôl-ddodiad yr iaith honno.

16. Casgliadau

Dichon bod y diffygion a grybwyllwyd yn yr adroddiad uchod yn deillio o ddiffyg ymwybyddiaeth o'r camau angenrheidiol ar gyfer dylunio safleoedd gwe dwyieithog. Nid oes syndod yn hyn o beth o ystyried mor gyflym y mae'r rhyngwrwyd a'r we fyd-eang wedi

datblygu yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Ein gobaith yw y bydd yr adroddiad hwn, a'r daenlen amgaeedig wedi bwrw ychydig o oleuni dros y manau gweinion yn y ddarpariaeth bresennol, â'r nod o'i gwella a sicrhau bod safleoedd gwe cyrff sydd â chynllun iaith yr un mor hygyrch i'r rheini sy'n dymuno eu darllen yn y Gymraeg ag y maent yn y Saesneg. Yn gyffredinol, nid dyma'r achos ar hyn o bryd, ond o ddilyn ein hargymhellion, y gobaith yw y bydd safleoedd presennol yn cyflawni eu dyletswyddau statudol a rhai newydd yn cael eu llunio'n ddwyieithog o'r cychwyn.

Jeremy Evas, Caerdydd, Mawrth 2001.

17. Argymhellion

- i. Argymhellwn fod y Bwrdd yn cysylltu â chwmni Microsoft i drafod y posibilrwydd o ddefnyddio offer gwirio sillafu newydd Canolfan Bedwyr ar safle Hotmail ac o wneud y safle hwnnw ar gael yn Gymraeg.
- ii. Argymhellwn fod y Bwrdd yn llunio canllawiau manwl ar ddwyieithrwydd ar gyfer dylunwyr gwe.
- iii. Argymhellwn fod y Bwrdd yn cysylltu â phob corff a fydd yn paratoi cynllun iaith statudol yn y dyfodol er mwyn esbonio pwysigrwydd dylunio safleoedd gwe yn ddwyieithog. Argymhellwn hefyd y dylid anfon copi o'r canllawiau uchod i'r sefydliadau hyn ac i sefydliadau sydd eisoes wedi paratoi cynllun iaith.
- iv. Yn sgil yr argymhelliad uchod, argymhellwn fod y Bwrdd yn sefydlu cystadleuaeth safle gwe dwyieithog ar ffurf cystadleuaeth Bwydlen Ddwyieithog y Mis
- v. Argymhellwn y dylid cynnig dewis iaith drwy eiriau ar safleoedd gwe (e.e. 'Cymraeg' 'English')
- vi. Argymhellwn y dylai'r dewis hwnnw fynd i'r dudalen gyfatebol yn yr iaith arall, yn hytrach nag yn ôl i ddechrau'r safle.
- vii. Argymhellwn na ddylid defnyddio graffig baneri gwledydd o gwbl wrth gynnig dewis iaith ar safleoedd gwe.
- viii. Argymhellwn ddefnyddio neges seml, 'Yn Saesneg yn unig' neu 'In Welsh only' yn sgil penderfyniad polisi i beidio â chyfieithu tudalen.
- ix. Argymhellwn y dylai fod yn fater o arfer da i roi'r ddau fersiwn ieithyddol ar safleoedd gwe ar union yr un pryd, gan ymgorffori cyfieithu i'r amserlen ddylunio.
- x. Argymhellwn fod y Bwrdd yn anfon copi o ganllawiau Cymraeg Clir Canolfan Bedwyr at bob corff sydd â chynllun iaith statudol at sylw'r cyfieithydd perthnasol
- xi. Yn yr un modd, argymhellwn fod y Saesneg a ddefnyddir ar safleoedd gwe yn profi triniaeth 'Crystal Mark' y Plain English Campaign.
- xii. Argymhellwn fod sefydliadau sy'n cydymffurfio â chynllun iaith yn nodi blaenoriaethu ar gyfer dwyieithrwydd ar eu safle gwe yn rhan o'r cynllun iaith hwnnw.
- xiii. Argymhellwn safoni terminoleg y we yn y Gymraeg a'i chynnwys ar ddiweddiariad 'flash' o'r *Termiadur Ysgol* ac wrth ddiweddarau geiriaduron eraill.
- xiv. Argymhellwn fod Cynlluniau Iaith yn cynnwys cymal yn datgan y bydd unrhyw ddull neu gyfrwng cyfathrebu a ddyfeisir yn y dyfodol a ddefnyddir gan y sefydliad dan sylw yn ymgorffori dwyieithrwydd.

- xv. Argymhellwn y dylai Bwrdd yr Iaith Gymraeg fynnu bod cyrff sydd â chynllun iaith statudol yn cofrestru, yn defnyddio ac yn lledaenu fersiynau Cymraeg o gyfeiriad eu safle gwe/e-bost (lle bo gwahaniaeth rhwng y fersiynau Cymraeg a Saesneg).
- xvi. Argymhellwn fod y Bwrdd yn cysylltu â Chwmnïau Microsoft, Pegasus, Eudora i sicrhau bod modd cynnwys 'headers' negeseuon e-bost yn ddwyieithog, a hynny am eu bod yn rhan annatod o ddelwedd gorfforaethol
- xvii. Argymhellwn fod Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn cysylltu â'r holl gyrff hynny sy'n paratoi cynllun iaith, boed yn statudol neu'n wirfoddol, a'u hatgoffa am bwysigrwydd rhyddhau fersiynau Cymraeg a Saesneg o'r tudalennau hynny sy'n ddwyieithog, ar *union yr un pryd*.
- xviii. Argymhellwn y dylai Bwrdd yr Iaith Gymraeg, wrth adolygu Cynlluniau Iaith, fynnu bod polisi penodol ar gyfer safleoedd gwe yn cael ei gynnwys yn y Cynllun.

18. Llyfryddiaeth

- Bourhis, R. (1984) (gol.), *Conflict and Language Planning in Québec*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Bwrdd yr Iaith Gymraeg (1999) *Cynulliad Cenedlaethol Cymru: Geiriadur Terminoleg Trefniadaeth Ail Argraffiad*, Bwrdd yr Iaith Gymraeg, Caerdydd, <http://www.bwrdd-yr-iaith.org.uk/pdf/cyfr01.pdf>
- Bwrdd yr Iaith Gymraeg (2000), *Yr Iaith Gymraeg: Cenhadaeth a Gweledigaeth ar gyfer 2000-2005*, Bwrdd yr Iaith Gymraeg, Caerdydd.
- Bwrdd yr Iaith Gymraeg (1995) Y Panel Cymraeg Swydddogol: Adroddiad, Bwrdd yr Iaith Gymraeg, Caerdydd.
- Evas, J.C. (1999) *Rhwystrau Ar Lwybr Dwyieithrwydd*, Traethawd PhD anghyhoeddiedig, Prifysgol Caerdydd.
- Fishman, J.A. (1991) *Reversing Language Shift: theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Fishman, J.A. (2001) (gol.) *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited, a 21st Century Perspective*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Kaplan, R.; Baldauf, R. (1997) *Language Planning: from Practice to Theory*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Nelde, P.H.; Strubell i Trueta, M.; a Williams, G. (1996) *Euromosaic: The Production and Reproduction of The Minority Language Groups of the European Union*, Comisiwn Ewropeaidd, Brwsel.
- Thomas, P.W. (1998) 'Cymraeg Swnllyd', *Taliesin*, 102, Haf 1998, tt. 39-65
- Williams, C.H. (2000) (gol.) *Language Revitalization: Policy and Planning in Wales*, Gwasg Prifysgol Cymru, Caerdydd.
- Williams, G.; Morris D. (2000) *Language Planning and Language Use: Welsh in a Global Age*, Gwasg Prifysgol Cymru, Caerdydd.³

³ Datgan diddordeb: Linguacambria Cyf. hefyd fu'n gyfrifol am gynnal a chadw safle'r Bwrdd ar y we rhwng Ionawr a Mawrth 2001. Penodwyd awdur yr adroddiad hwn yn aelod o staff y Bwrdd ym mis Mawrth 2001.